

Незважаючи на всі існуючі проблеми, я з великим оптимізмом дивлюся на майбутнє українського сільського господарства. Сподіваюсь, що Україна буде ключовим гравцем у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, все ж таки підвищиться рівень сільського господарства й Україна стане кращим світовим партнером.

Список використаних джерел:

1. Сельское хозяйство Украины – чего ждать в будущем? [Електронний ресурс] / Інтерв'ю з координатором регіональних стратегічних програм FAO в Європі та Центральній Азії Р. Йеле. – Режим доступу : <http://www.fao.org/europe/news/detail-news/ru/c/447171/>.

Мельник Софія Іванівна, студентка будівельного фак-ту (ПЦБ-45)

Київський національний університет будівництва і архітектури

ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Соціологи впродовж тривалого часу вивчали переважно незмінні, сталі процеси, сформовані інституції та структури. Сьогодні ж необхідно вивчати нестійкі соціально-політичні стани, різноманітні перехідні процеси, які радикально змінюють спосіб поведінки індивіда, оскільки сучасний світ дедалі частіше характеризують як мінливий.

Соціальна зміна — це перехід соціального суб'єкта з одного стану в інший, істотна трансформація соціальної організації, соціальних інститутів. Соціальні зміни виявляються у виникненні, деформації та зникненні певних елементів соціальної системи, трансформації її внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Зміни в окремих соціальних структурах становлять зміст їх функціонування, а зміни в соціальній системі в цілому — зміст її розвитку.

Термін "соціальна зміна" був введений у науковий обіг 1923 р. американським соціологом У. Огберном в його книзі "Соціальна зміна". У вітчизняній соціології дане поняття вживалось рідко. Поширенішим було поняття "соціальний прогрес".

Перші соціологічні спроби пояснити зміни, що відбуваються у суспільстві, пов'язані з ім'ям О. Конта, який виокремив такі галузі науки як соціальну статику та соціальну динаміку. Проте О. Конт, як і більшість мислителів XVIII — першої половини XIX ст. (Ж. Кондорсе, К. Сен-Сімон, Г. Спенсер та інші), соціальну зміну виразив через ідею прогресу, ототожнюючи соціальну динаміку з соціальним поступом.

Характерною рисою еволюціоністських теорій було визнання закономірності, природності, необхідності, спрямованості, тривалості змін. Розвиток людства вчені уявляли як прямолінійний процес руху людських суспільств від простого до складного. Цей рух є постійним та незворотнім. О. Конт, Г. Спенсер та інші вчені зосереджували увагу на визначенні стадій, етапів, які має пройти суспільство на шляху прямолінійного сходження до

досконаліших форм і структур, а не на природні зміни, як основу цього процесу. Наприклад, Г. Спенсер вважав, що суть еволюційних змін та прогресу полягає в ускладненні суспільства, у посиленні його диференціації, відмиранні непридатних соціальних інститутів, культур. Інакше кажучи, еволюціоністи не виділяли зміни як об'єкт самостійного дослідження. Теорію класичного еволюціонізму досить часто критикують. Оскільки історичні події часто мають обмежений та випадковий характер, одні стадії розвитку соціальних систем можуть бути пропущені, а інші прискорені. Наприклад, більшість європейських країн у своєму розвитку оминули стадію рабства, а країни Сходу та Азії не можна оцінювати за єдиною шкалою розвитку та зрілості західних країн. Також не можна ототожнювати еволюцію з прогресом, оскільки багато суспільств в результаті соціальних змін опиняються в кризовому стані або деградують. Загалом класичний еволюціонізм по суті виключає людський фактор у соціальних змінах. Водночас ці теорії сприяли визначенню деяких характеристик соціальних змін, її головних параметрів, які використовують сучасні дослідники.

Витоки формування сучасного теоретичного бачення соціальних змін пов'язують з загальносоціологічними теоріями К. Маркса, М. Вебера, Е. Дюркгейма. Величезне значення для становлення сучасної теорії соціальних змін мали концепції соціокультурного розвитку людства, розроблені О. Шпенглером, А. Тойнбі, теорія соціокультурної динаміки П. Сорокіна. У своїх працях вони намагалися протиставити соціальному прогресу власне бачення світу як складної взаємодії культур, порушували питання про багатоманітність всесвітньо-історичного процесу, альтернативність соціокультурного розвитку.

Формування концептуальних засад теорії соціальних змін пов'язане з другою половиною ХХ ст. Зокрема, дану проблему вивчали Р. Дарендорф, Л. Козер, У. Мур, Н. Смелзер та інші. Головна особливість сучасних поглядів на цю проблему полягає у тому, що соціальні зміни як головний об'єкт дослідження розглядають поза контекстом глобальних схем.

Виділяють такі теорії соціальних змін:

Еволюційна модель

Більшість соціологічних теорій ХІХ ст. виходили з ідеї, що соціальна еволюція аналогічна еволюції біологічній. Так, Герберт Спенсер, наполягав на тому, що держава не повинна втручатися у суспільне життя, щоб не порушити вільного природного суспільного поступу. Він вважав "боротьбу за існування" і "виживання найбільш пристосованих" основними законами природи і прирівнював цю боротьбу до "вільної конкуренції": найбільш пристосовані індивіди і соціальні інститути виживуть, а непристосовані — з часом звикнуть.

Найбільш яскравим послідовником Спенсера в розробці теорії соціальних змін був американський соціолог Лестер Уорд. Він наповнив концепцію еволюціонізму гуманістичним змістом, вважаючи, що в основу теорії мають бути покладені принципи не "біології", а "психології", оскільки люди є не об'єктами, а суб'єктами соціальних змін. Тобто суспільне життя відрізняється від природних процесів тим, що воно регулюється волею людини. Таким

чином, природний розвиток залежить від людської волі і розуму. Якщо для природи характерна стихійна (сліпа) еволюція — "генезис", то для суспільства — "телезис" (запланована, керована).

Більшість сучасних науковців дотримуються концепції, що еволюція не є односторонньо спрямованою, а відбувається одночасно у багатьох напрямках. Вони також визнають, що зміни не обов'язково передбачають прогрес. Сучасні американські соціологи Герхард і Джін Ленські вважають, що зміни в соціальній організації суспільства не завжди приносять людству більше щастя чи задоволення. На їхню думку, еволюція суспільства залежить, насамперед, від рівня розвитку технології і способу економічного виробництва, а не від загадкових законів природи і тому кожному суспільству властиві власні шляхи розвитку.

Циклічна модель

Прихильники такого підходу вважають, що лінійного прогресу не існує, а натомість є цивілізаційні цикли, у межах яких повторюється історія. Протягом усієї історії людства існує певна кількість цивілізацій (Освальд Шпенглер у книзі "Занепад Європи" виділяє вісім цивілізацій, а Арнольд Тойнбі в праці "Осягнення історії" — 37).

Функціоналістська модель

Її найвідомішим представником є Толкотт Парсонс. Для цієї моделі центральним є поняття суспільства як системи взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів. Ця система прагне до рівноваги. Зміни відбуваються тоді, коли рівновага порушується: система змушена відновлювати рівновагу. Суспільства є консервативними і не сприймають зміни, які виводять їх із стану рівноваги.

Поштовх до соціальних змін виходить від матеріальної культури, нематеріальна культура змушена на них реагувати. Наприклад, винахід автомобіля привів до ряду соціальних змін: з'явилися нові галузі виробництва, автомобільні шляхи, нові форми архітектури, новий стиль життя, нові проблеми, одна з яких — забруднення навколишнього середовища.

Конфліктологічна модель

Ортодоксальні марксисты вважають джерелом розвитку суспільства класову боротьбу експлуатованих проти експлуататорів. Результатом зіткнення антагоністичних класів є не компроміс, а цілком новий, народжений у боротьбі, суспільний лад.

Одним з найскладніших та дискусійних є питання про причини та фактори соціальних змін, про що свідчать різні погляди вчених. Наприклад, О. Конт вважав, що основним фактором еволюційних змін є прогрес у наукових знаннях. Г. Спенсер вбачав причину соціальних змін суспільства в його ускладненні та посиленні диференціації. Е. Дюркгейм в якості основних факторів еволюційного процесу виділяв розподіл праці та соціальну диференціацію. К. Маркс визначальним фактором соціальних змін вважав розвиток продуктивних сил суспільства. М. Вебер пропонував ідею прогресивної раціональності. На думку А. Тойнбі зародження, розвиток та

падіння соціальних систем відбувається у результаті взаємодії двох основних факторів: впливу навколишнього природного та соціального середовища, ("викликів") та здатністю й можливістю суспільства знаходити адекватні відповіді на кожний "виклик". П. Сорокін вважає, що основною причиною революційних змін є збільшення придушених базових інстинктів більшості населення та нездатність навіть мінімального їх задоволення. Наприклад, інстинкт самозбереження призводить до вбивства інших людей.

Сьогодні соціальні зміни, що відбуваються у світі, в основному пов'язані з переходом від закритих товариств до відкритих. Для характеристики цих процесів зазвичай використовують поняття **модернізації**. Модернізація являє собою інтенсивний процес індустріалізації, урбанізації, утвердження ринкових відносин, демократичних інститутів, розвитку національної світської культури.

Модернізація в тій чи іншій мірі передбачає орієнтацію на цінності постіндустріального суспільства. Це обумовлено тим, що експерименти, пов'язані з побудовою соціалістичного ладу в багатьох країнах так званого соціалістичного табору, не увінчалися успіхом і обернулися формуванням товариств закритого типу. Однак це не означає, що ідея соціалізму повністю дискредитувала себе, скоріше мова йде про необхідність її переосмислення. Досвід західних країн, які проводять ефективну соціальну політику(Швеції, Ізраїлю, Німеччини та ін.) свідчить про популярність соціал демократичних цінностей, які відповідають прагненням народів не тільки до свободи, але і до справедливості.

Виділяють два типи модернізації. Органічна модернізація є результатом еволюції культури західних країн, в яких відбувалися радикальні зміни не тільки в економіці, а й у політиці, світогляді, способі життя чи традиціях. Як показав М. Вебер у своїй знаменитій книзі "Протестантська етика і дух капіталізму", модернізація є успішною, якщо економічні та соціальні відносини органічно пов'язані з такими культурними цінностями, які виправдовують, пояснюють необхідність економічних змін.

Неорганічна модернізація, або модернізація "навздогін", проводиться в країнах, які відстають від Заходу і прагнучих подолати цей розрив. Цей тип модернізації являє собою цілеспрямований процес технічного і технологічного переоснащення економіки, залучення зарубіжних інвестицій, запрошення іноземних фахівців, навчання за кордоном, демократизації політичних інститутів, поширення світської культури, ліквідації неписьменності і зростання освіти. Неорганічна модернізація зазвичай здійснюється "зверху", тобто урядом, і починається з економіки і політики, а не з культури .

Процес модернізації в Україні не можна розглядати тільки з технологічних позицій, як процес винятково економічного розвитку. Модернізація в Україні розвивається як ряд процесів, які взаємно переплітаються і впливають один на одного. Паралельно із оновленням економіки країни відбувається:

- соціальна модернізація, яка передбачає зміну професійної, соціальної і освітньої структури суспільства, як відповідь на технологічні зміни. Поява

приватної власності, ринкового господарства покликали до життя нові, раніше не існуючі професії (маркетолог, комівояжер), соціальні статуси (власник заводу, рантьє), приватні школи та університети;

- інституційна модернізація, пов'язана зі зміною економічних і правових механізмів регулювання господарського життя суспільства, зумовлена технологічною і соціальною модернізаціями;

- політична модернізація, спрямована на створення сприятливих умов для проведення інституційної модернізації і підтримання суспільного консенсусу як умови стабільного розвитку;

- культурна модернізація, яка забезпечує виховання суспільної свідомості і культурно-освітнього рівня населення відповідного вимогам усіх рівнів модернізації.

Лише при гармонійному розвитку всіх зазначених типів модернізації, економічний розвиток країни набуває поступального характеру. Неузгодження векторів окремих типів модернізацій може звести нанівець увесь процес.

Стимулом і найбажанішим результатом модернізації для України, як і для решти країн, які ступають на шлях навздогінної модернізації, стало бажання перейняти нові передові технології виробництва і менеджменту, а також підвищити завдяки цьому продуктивність праці та рівень життя в країні.

Отже, соціальні зміни можуть бути викликані різними причинами. Загалом всі причини та механізми соціальних змін можна поділити на три групи: економічні (розвиток виробництва та виробничих сил); соціальні, соціально-психологічні (ускладнення структури суспільства та його диференціація); культурологічні (прогрес в науці, техніці та технологіях). Також характерною особливістю західної соціології є прагнення дослідників пов'язати у причинній взаємозалежності процеси соціальних змін з природою людини.

Таким чином, сьогодні немає єдиної теорії соціальних змін. Існує безліч тлумачень, підходів до дослідження. Основним положенням в концепції соціальних змін є те, що відмінності повинні стосуватись різних часових моментів і стану однієї системи, соціального об'єкта, що вивчається, наприклад конкретного суспільства, держави, організації, соціальної групи, культури тощо. Зміни — це відмінності між тим, що являла собою система в минулому, і тим, що стало з нею через певний проміжок часу. Соціальні зміни потрібно розглядати як багатофакторний процес, на який впливають чинники зовнішнього середовища, зміни в економіці, культурі, ідеології.

Список використаних джерел

1. Арсеєнко А. Глобалізація і соціальні зміни і наслідки напередодні ХХІ ст. / А. Арсеєнко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1999. — № 1.
2. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гідденс. — К. : Основи, 1999.
3. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. Городяненка. — К. : "Академія", 2006.
4. Соціологія : короткий енциклопедичний словник. / Під заг. ред. В. Воловича. — К. : Укр. Центр духовн. культури, 1998.